

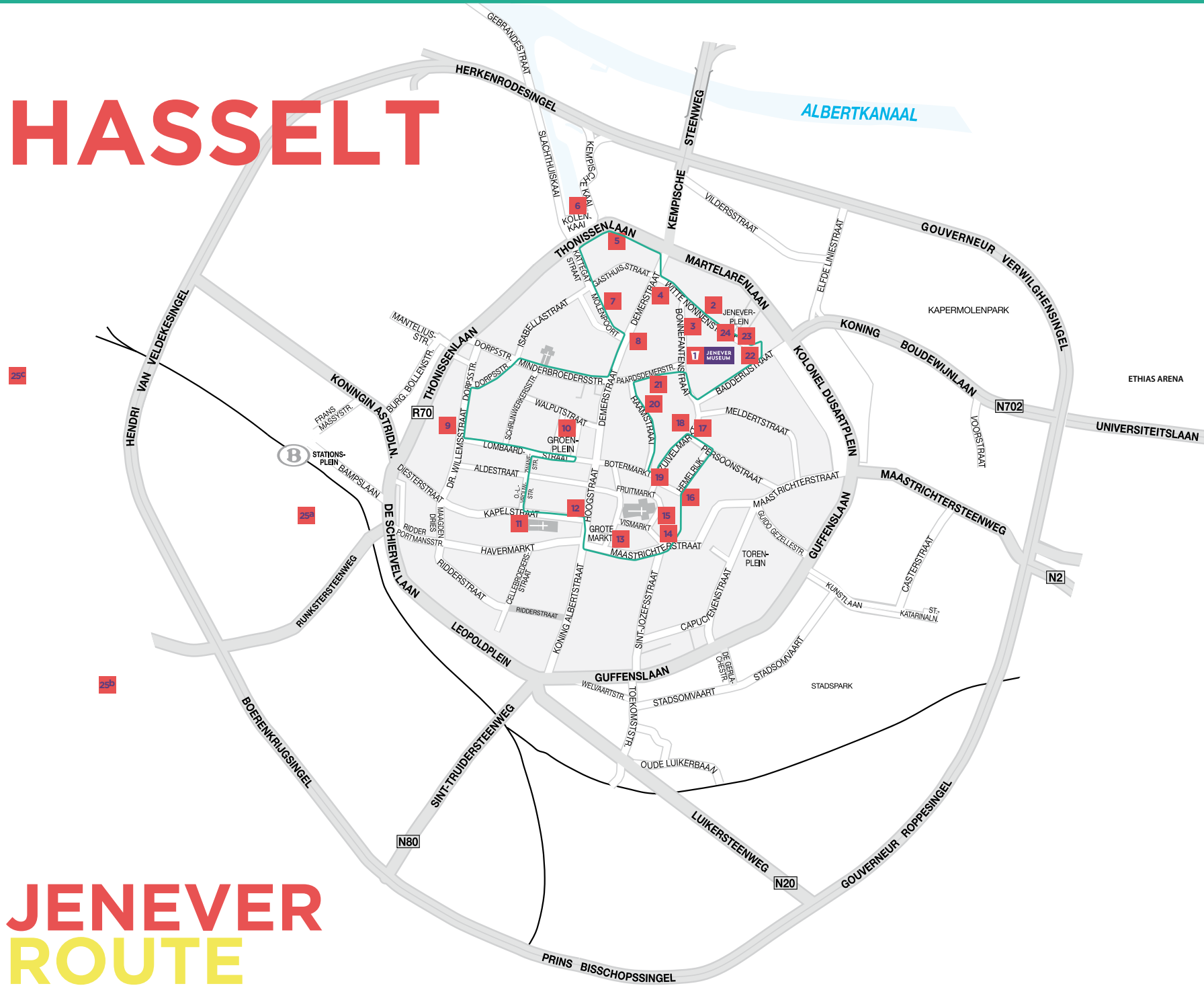
EENTJE
OM BIJ TE
LEREN.

JENEVER ROUTE

HASSELT

JENEVER ROUTE

Jenever en Hasselt

De Fransen hebben hun cognac, voor de Schotten gaat er niets boven hun whisky, Duitsers drinken schnaps en de Denen genieten van hun aquavit. En de Belgen... die zijn al meer dan 400 jaar verlekkerd op hun jenever! Die jenever werd hier in Hasselt veelvuldig gestookt.

De eerste verwijzing naar de jeneverproductie in Hasselt vinden we terug in 1610. Toen werd jenever alleen nog maar in huis gestookt. Later evolueerde dit en werd het jeneverstoken de belangrijkste industrie van de stad. Tussen 1850 en 1870 kende de jeneverindustrie haar hoogtepunt, toen waren er maar liefst 26 stokerijen in het centrum van Hasselt.

Uiteraard werd hierdoor niet alleen de economie beïnvloed, maar ook het sociale, culturele en politieke leven van de Hasselaren. De jeneverbaronnen bouwden namelijk imposante huizen, zorgden voor een betere verkeersinfrastructuur, streden tegen de longziekte bij hun veestapel en kochten de modernste machines. Bovendien ontwikkelden zich verschillende nevenindustrieën, zoals slachthuizen en een gelatinefabriek. Jenever zorgde in Hasselt dus voor brood op de plank!

De twee wereldoorlogen, de wet Vandervelde (1919) en de zware concurrentie van gist- en spiritusfabrieken betekende voor de Hasseltse jeneverindustrie een catastrofe. Toch blijft Hasselt nog altijd dé jeneverstad bij uitstek. De stad heeft dan ook een Jenevermuseum en jaarlijks vieren de Hasselaren in oktober de Hasseltse Jeneverfeesten. Bovendien is Hasseltse jenever sinds 2008 een Europees beschermde oorsprongsbenaming net zoals bijvoorbeeld Scotch Whisky of Cognac.

De jeneverroute praktisch

In deze jeneverroute ontdek je de Hasseltse jenevergeschiedenis. Ze leidt je langs gebouwen, monumenten en standbeelden. Nadien heb je vast en zeker zin in een borreltje in één van de Hasseltse cafés of in het proeflokaal van het Jenevermuseum.

De jeneverroute werd ontwikkeld door het Jenevermuseum. De wandeling start aan het Jenevermuseum, maar omdat ze een lus vormt, kan je op elke plaats beginnen. De volledige wandeling is ongeveer 2,5 km lang. Alle plaatsen zijn bereikbaar met rolstoelen en kinderwagens.

1 Van hoeve tot jenevermuseum

Je start je wandeling aan het Jenevermuseum, dat in een jeneverroute uiteraard niet mag ontbreken!

Het museum was oorspronkelijk een hoeve van de 'witte nonnen' (Franciscanessen-Penitenten), die hun naam gaven aan deze straat. Hun klooster lag aan de overkant van de straat. Toen werd er nog geen jenever gestookt. Dat gebeurde pas later, toen J.A.S. Bamps na de Franse bezetting de hoeve kocht. Hij richtte ze in als een kleine, eerder primitieve jeneverstokerij. Via huwelijk kwam ze in het bezit van de familie Stellingwerff, die op haar beurt in 1880 de hoeve en stokerij aan Paul Joseph Theunissen verkocht. Hij voegde een likeurfabriek aan de stokerij toe. Tot in 1956 werd er jenever gestookt. De likeurfabriek staakte haar werking in 1960. Na het overlijden van de laatste bewoonster, de weduwe van Leon Theunissen, bedreigden verval en sloop het gebouw.

Gelukkig werd het pand in 1975 als eerste industrieel-archeologisch monument in België beschermd. In 1979 kocht het stadsbestuur deze oude stokerij om er een jenevermuseum in onder te brengen. Na een grondige restauratie opende in 1987 het Jenevermuseum zijn deuren.

De binnenkoer en het proeflokaal zijn gratis toegankelijk. Neem er dus zeker even een kijkje. Wil je echt 'jeneverwijs' worden? Bezoek dan ook het museum. Je komt er alles te weten over de geschiedenis en de productie van jenever. Over wat alcohol doet met je lichaam en geest en over het rijke smaakpalet van onze nationale gedistilleerde drank. Filmpjes, geluidsfragmenten, een multimediale stokerijkaart, museumgames en verschillende geurinstallaties nodigen uit tot actie.

Specifieke onderwerpen worden uitgespit in tijdelijke tentoonstellingen, regelmatig opent de museumpoort zich voor evenementen en workshops, en in het proeflokaal kun je terecht voor empirisch onderzoek. Het museum is er zeker 'eentje om bij te leren!'

Binnenkoer van het Jenevermuseum

Ruiken en voelen in het Jenevermuseum

Etiket voor stokerij Theunissen, ca. 1920

De binnenkoer van stokerij Theunissen, maart 1984

- Hoek Witte Nonnenstraat en Bonnefantenstraat -

3 Arbeiderswoningen

Wandel naar het hoekhuis van de Witte Nonnenstraat en de Bonnefantenstraat.

Het huis op de hoek van de Witte Nonnenstraat en de Bonnefantenstraat wordt, omwille van zijn ligging, 'Den Eendenbeck' genoemd. Hierin woonde de meester-stoker van de stokerij Stellingwerff. Aan de linker- en rechterzijde liggen de vroegere woningen van de arbeiders van de stokerij. Veel arbeiders hadden rond 1850 een lage levensstandaard. Als hoofdoorzaak werd het drinken van jenever, de 'duivel in de fles', aangeduid. Het was een typisch arbeidersprobleem dat vaak in één adem genoemd werd met andere grote kwalen uit die periode, zoals prostitutie, bedelarij, diefstal, kinderarbeid, verkrotting, ...

La Femme du Cabaretier :

« Mon cher, le soir à 60 cent, demain nous allons faire un voyage de plaisir... »

La Femme du Buveur :

« l'aveugle victime du cabaret ! Tu me trahis le soir, Demain nous devrons mendier... »

Postkaart gebruikt om arbeiders te wijzen op het gevaar van alcoholgebruik, ca. 1905

- Demerstraat 99 en 101 -

4 Het Landt van Vogelsanck en de oude gasfabriek

Wandel enkele meters verder tot op de kruising van de Witte Nonnenstraat en de Demerstraat.

Het hoekhuis van de Witte Nonnenstraat en Demerstraat (Demerstraat 99) staat ook bekend als 'het Landt van Vogelsanck'. Het werd gebouwd in 1615. Eeuwenlang werd de herberg vooral door Kempische handelaars uit het gebied van Vogelzang (onder Zolder) druk bezocht.

In 1856 bouwde Alphonse Bodart, een Brusselse industrieel, in opdracht van de stad Hasselt een eerste gasfabriek op de hoek van de Witte Nonnenstraat en Demerstraat (Demerstraat 101).

6 Het kanaal

Volg de Thonissenlaan verder tot je aan de rechterkant de kanaalkom ziet.

Deze binnenhaven werd in 1854 opengesteld samen met het Kempisch Kanaal, dat Hasselt met Antwerpen verbond. Het kanaal werd gevoed door het water van de Demer. Daardoor zakte het waterpeil van de rivier zo sterk dat de watermolens in en rond de stad droog kwamen te staan.

Het kanaal was erg belangrijk voor de jeneverstokers omdat hierlangs de granen uit Canada en de Verenigde Staten werden geïmporteerd. Die waren goedkoper dan de voordien gebruikte granen uit Haspengouw.

Aan dit dok ontwikkelden zich verschillende industrieën, waaronder de gelatinefabriek Hertz & Wolff waarvan we nog altijd de fabrieksschoorsteen kunnen zien. Ook het slachthuis ligt aan het kanaal.

In 1950 bouwde professor Paesmans, samen met enkele andere weldoeners, het Volkstehuis, Maagd der Armen. Dit zie je aan de rechterkant van de kanaalkom. Hier werden alcoholverslaafden opgevangen om te ontwenen van hun verslaving. Tot vlak voor de Tweede Wereldoorlog richtte het alcoholoffensief zich hoofdzakelijk op jenever. Vanaf de jaren 1950 wordt de strijd tegen alcohol uitgebreid naar alle alcoholhoudende dranken.

Vandaag biedt het Volkstehuis onderdak aan volwassen mannen zonder verblijfplaats.

Kanaalkom met zicht op de gelatinefabriek, ca. 1930 (collectie SAH)

Het lossen van een schip met graan voor stokerij Fryns aan de kanaalkom, ca. 1930

- Demerstraat -

8 Het Demermanneke

Vervolg je weg verder over het plein, richting de Demerstraat. Vlak voor je zie je het beeldje van het Demermanneke.

Stokers gebruikten het zuivere en kalkvrije water van de Nieuwe Demer voor het versnijden van hun distillaten en als koelwater bij het stoomstoken. Maar ze moesten oppassen! Want volgens de legende leefde er in de Demer 'het Demermanneke', een watergeest die mensen plaagde en lastig viel. De oude Hasselaren beweren dat het Demermanneke een klein, gedrongen ventje is dat 's avonds en 's nachts op de rug van mensen springt, vervolgens loodzwaar wordt en hen dan in het water lokt... Zeker als ze een glaasje teveel op hebben.

Het Demermanneke vindt zijn oorsprong waarschijnlijk in de persoon die de Demer schoon moest houden. Hij moest houtblokken, kadavers en drijvend vuil uit de Demer halen. Binnen de stadswallen werd deze vuile man al snel door ouders gebruikt als boeman voor de kinderen.

Het Demermanneke

- Dr. Willemsstraat 28 -

9 Dokter Louis Willems, redder van de jeneverindustrie

Ga naar rechts en volg de Demerstraat. Je slaat de eerste straat rechts in, de Minderbroedersstraat. Volg deze tot je bij de kruising van de Dorpsstraat komt. Sla de Dorpsstraat in en volg deze tot aan de Dokter Willemsstraat. Stop even bij huisnummer 28.

10 Jeneverstokers in de Hasseltse politiek

Sla linksaf, de Lombaardstraat in. Na een tijdje kom je aan het stadhuis aan het Groenplein. Loop even naar het pleintje aan de achterkant van het stadhuis.

Dit pleintje diende vanaf 1870 als veemarkt. Hier verkochten de jeneverstokers wekelijks hun met draf vetgemeste runderen. Draf is het voedzame restproduct van het uitgestookt graan.

Veel jeneverstokers kwamen wel vaker op dit plein, vooral in het stadhuis. Ze speelden een belangrijke rol in het Hasseltse stadsbestuur, meestal als schepen of als raadslid, maar soms ook als burgemeester. De belangrijkste waren Guillaume Stellingwerff en Pierre-Jean Willems, vader van dokter Louis Willems.

Groenplein, rond 1910 (privécollectie)

12 De Roos

Verlaat de Virga Jessebasiliek en draai rechtsaf de Kapelstraat in, in de richting van de Grote Markt. Ondertussen wandel je langs het witte klassicistische gebouw op de hoek van de Kapelstraat en de Hoogstraat.

In dit gebouw bevond zich van 1880 tot 1913 de 'Distillerie de la Rose' van Edgard Vliegen. Op het dak kunnen we de gesloten rozenknop nog zien waaraan het pand zijn naam te danken heeft.

Zicht op de Hoogstraat vanaf de Grote Markt met links 'Distillerie de la Rose' van Edgard Vliegen, ca. 1910

13 De Dry Pistolen

Op de hoek van de Grote Markt en de Maastrichterstraat zie je het huis 'De Dry Pistolen'. Je herkent het aan het gevelteken met de drie pistolen.

Dit huis heeft een lange geschiedenis. Eeuwenlang was het een voorname herberg. Rond 1900 werd het een café-restaurant, dat vooral als roddelcafé gekend was. Hier kwamen de jeneverstokers bijeen om steun en raad te vragen aan mekaar, om een kaartje te leggen of natuurlijk om een stevige borrel te drinken.

Misschien verwacht je hier dan ook wat vechtpartijen met pistolen? Vergis je niet! Want in tegenstelling tot wat je waarschijnlijk vermoedt, is de naam 'De Dry Pistolen' niet afgeleid van vuurwapens, maar wel van de 'pistola', een Spaanse munt. Drie pistola's was de prijs voor een rijkelijke maaltijd. Later verdween deze betekenis, zodat op het gevelteken uit 1730 drie pistolen afgebeeld staan.

De Dry Pistolen, ca. 1920 (privécollectie)

- Maastrichterstraat 30-32, 34, 38 en 45 -

15 Sint-Franciscus en Den Oliphant

Achter het Borrelmanneke zie je een paar huizen die een rol speelden in de Hasseltse jenevergeschiedenis.

Van 1792 tot 1836 was er in de huizen met de nummers 30-32 de jeneverstokerij Sint-Franciscus. Het was eigendom van M.C. Vanderlocht. In 1836 richtte hij het linkerdeel van het pand in als jeneverstokerij en gaf het de naam 'De Kleine Halle'. De zaak werd door jeneverliefhebbers - waaraan het in Hasselt nooit heeft ontbroken - druk bezocht. Het rechterdeel kreeg de naam 'De Biechtstoel'. Later verkocht hij het hele pand aan bakker Clasen.

Naast de Sint-Franciscus lag een likeurwinkel (nummer 34) die tot 1975 het verkooppunt was van stokerij Severy op het Guldensporenplein. Daarna verkocht Marcel Pollaris hier zijn jenevers en sterke dranken die hij in Kuringen maakte.

In het gebouw met nummer 38, 'Den Oliphant', met een classicistische gevel met uitgewerkte rondboogpoort, was er aan het begin van de 20ste eeuw een likeurfabriek. Toch staat dit pand eerder bekend als een 'dokterswoning', want hier woonden verschillende dokters: in de eerste helft van de 19de eeuw was dit het huis van dokter Vandersmissen. In de 2de helft van de 20ste eeuw woonde hier dokter Elens. Als uithangteken was 'de olifant' trouwens zeer in trek bij dokters en apothekers.

In de buurt, op nummer 45, lag nog een likeurfabriek: Vanschoonbeek. Rond 1920 opende de Diesterse familie Vanschoonbeek in dit huis een winkel in snoep, wijnen en likeuren. Vanaf 1924 versneden ze zelf alcoholische dranken onder de merknaam 'Ajax'. Eind jaren 1930 stopte de productie.

Huizenrij vanaf de Sint-Franciscus tot aan 'Den Oliphant', ca. 1900 (privécollectie)

Likeurfabriek Van Schoonbeek, ca. 1925

Affiche voor stokerij Nys, met in het midden zicht op het stokerijcomplex op de hoek van de Meldertstraat en de Zuivelmarkt, ca. 1880-1890

Aan de namen van de huizen 'De Grootte Brandewynsketel' en 'De Kleyne Brandewynsketel' hoor je het al: hier werd jenever gestookt. De Grootte Brandewynsketel werd in 1628 gebouwd. In 1758 werd De Kleyne Brandewynsketel erbij gevoegd. Het huis heette toen De Brandewynsketel. In 1844 werden beide huizen afgebroken en weer opgebouwd in steen. De broers Michel en Casimir Nijs begonnen hier een stokerij.

- Zuivelmarkt 22 -

18

De bedrijfsgebouwen van stokerij Smeets

Keer je om naar het gebouw met nummer 22.

Hier waren tussen 1926 en 1968 de vroegere bedrijfsgebouwen van de stokerij Smeets: de afvulinstallaties, de likeurfabriek en de magazijnen. Het gebouw werd in die periode twee keer verbouwd: in 1933 en 1954, toen het aangrenzende pand gekocht werd. De bedrijfsgebouwen van stokerij Smeets verhuisden in 1968 naar de Sasstraat omdat industriële activiteiten en alles wat dat met zich meebracht, zoals vrachtwagens en stapelruimte, midden in de stad niet meer haalbaar waren.

19 De Dry Dragonders

Verlaat de Zuivelmarkt in de richting van de kathedraal. Draai de eerste straat rechts in. Hier kijk je naar het hoekhuis van de Zuivelmarkt, Botermarkt en de Raamstraat, met de prachtige vakwerkgevel.

Dit hoekhuis heet 'De Dry Dragonders'. Hierin woonde in de tweede helft van de 19de eeuw stoker Jos Rousseau. Zijn stokerij met bijhorende stallen lag in de Raamstraat, in de achterbouw van huis 'De Rosemarynboom' (Botermarkt 26). Bij zijn vee brak in 1866 als eerste de longziekte uit. Deze ziekte bracht de Hasseltse jeneverindustrie op de rand van de afgrond.

Het huis De Rosemarynboom (Botermarkt 26) werd eind 19de eeuw samengevoegd met stokerij La Fortune (Demerstraat) van Vinckenbosch. De stokerij liep zo van de Demerstraat tot de Raamstraat, waar zich de stallen bevonden. De restanten van de stallen zie je nog in de Raamstraat 4.

Zicht op de Zuivelmarkt met links De Dry Dragonders, ca. 1890. Op het einde van de markt, rechts, zie je de gebouwen van stokerij Nys (privécollectie)

Het huis De Rosemarynboom (Botermarkt 26) werd eind 19de eeuw samengevoegd met stokerij La Fortune (Demerstraat) van Vinckenbosch. De stokerij liep zo van de Demerstraat tot de Raamstraat, waar zich de stallen bevonden. De restanten van de stallen zie je nog in de Raamstraat 4.

- Paardsdemerstraat -

21 Stokerijen aan de Nieuwe Demer

Wanneer je de Raamstraat uitloopt, kom je in de Paardsdemerstraat. Hier sta je stil aan nummer 11.

In deze straat lagen verschillende stokerijen, die uiteraard voor veel bedrijvigheid zorgden. Aan de noordkant van de straat lagen een zevental stokerijen. Hun achterkant grensde aan de Nieuwe Demer. Dit was uiteraard handig voor het aanvoeren van water, dat bij het stookproces onmisbaar is. De belangrijkste van deze stokerijen waren stokerij Sint-Franciscus van W. Van Rey, stokerij Fryns en stokerij Vinckenbosch.

Op nummer 11 zien we huis 'De Wolf'. Het is een mooi voorbeeld van industriële architectuur, met een 17de-eeuwse kern. Het was het woonhuis van een groot stokerij- en mouterijcomplex. Door de jaren heen had het pand verschillende eigenaars. Vanaf de jaren 1930 werd het eigendom van de gebroeders Smeets die het nadien verbouwden.

De stokerijen zorgden voor veel bedrijvigheid in de Paardsdemerstraat, ca. 1900 (privécollectie)

22 De keramiekenfabriek

Wandel de Paardsdemerstraat uit in de richting van het begijnhof. Aan het einde van de straat ga je naar rechts om daarna al snel weer links de Badderijstraat in te slaan. Je wandelt langs de buitenmuur van het begijnhof tot aan de Witte Nonnenstraat.

Hier hou je halt op de hoek, aan de Provinciale Bibliotheek Limburg, waar vroeger de keramiekenfabriek gevestigd was.

Naast de jeneverstokerijen had Hasselt in de 19de eeuw nog een belangrijke industrie: keramiek. Waar nu de provinciale bibliotheek ligt, bevond zich vroeger de Hasseltse keramiekenfabriek: Majoliques d'Hasselt - Manufacture de céramiques décoratives d'Hasselt.

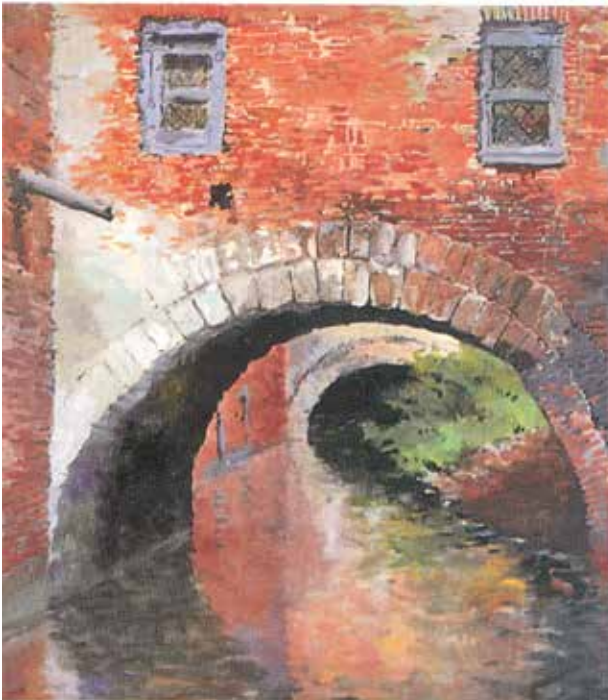

24 Stokerijen aan de Nieuwe Demer

Een paar passen verder loop je over de Nieuwe Demer. Je herkent de loop ervan door het specifieke patroon in de bestrating.

Door de aanwezigheid van de (nu overwelfde) Nieuwe Demer was dit een gegeerde hoek voor jeneverstokerijen.

De Nieuwe Demer is een aftakking van de Demer en stroomt door het centrum van Hasselt. Omdat het oprichten van de stadswallen in de 13de eeuw problemen met de watervoorziening veroorzaakte, leidde men de Demer af naar de stad. De rivier was erg belangrijk voor de Hasseltse stokerijen omwille van het kalkvrije en zuivere water. De stokers gebruikten dit om hun distillaten te versnijden en als koelwater bij het stoomstoken. De Nieuwe Demer is ondertussen overwelfd. Ze loopt ondergronds nog doorheen deze straat, tussen het Jenevermuseum en het Begijnhof (Kunstencentrum Z33).

Overbrugging van de Nieuwe Demer in de Witte Nonnenstraat. Aquarel van P.M. Bamps, 1890 (collectie Het Stadsmus)

Colofon

Redactie	Joke Smets, Joanie Dehullu, Davy Jacobs
Onderzoek	Jacques Collen, Eric Houtman, Roland Wissels
Fotografie	Annemie America, Hugo Maertens, Marco Mertens, Jenevermuseum, Het Stadsmus
Lay-out en druk	Realise Printing
Verantw. uitgever	Hilde Claes, Groenplein 1, 3500 Hasselt

De jeneverroute op je smartphone of tablet?

Download de app via Google Play of de App Store.

Niets in deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze zonder voorafgaandelijke toestemming van de uitgever.

© Jenevermuseum

Jenevermuseum, Witte Nonnenstraat 19, 3500 Hasselt
+32 (0)11 23 98 60, jenevermuseum@hasselt.be, www.jenevermuseum.be

